

СКЛАДОВІ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

*Трут Надія Володимирівна,
студентка II-го року навчання хіміко-біологічного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
E-mail: <mailto:trut@chem-bio.com.ua>*

Інклюзія – це процес збільшення ступеня участі усіх громадян у соціальному житті, незалежно від їх можливостей. Інклюзивна освіта – це інноваційна модель навчання, яка забезпечує рівне вий доступ до якісної освіти усіх учнів незалежно від особливостей психофізичного розвитку.

Інклюзивне освітнє середовище середньої загальноосвітньої школи – це комплекс освітніх послуг середньої загальноосвітньої школи, що передбачає створення умов, сукупність впливів, способів та засобів, залучення необхідних зовнішніх ресурсів, фахівців інших галузей з метою формування в учнів необхідних компетентностей для подальшої життєдіяльності відповідно до їхніх потреб та можливостей [1, с. 131].

Для надання якісних освітніх послуг в умовах інклюзивного навчання необхідно врахувати впровадження принципів інклюзії у всі складові освітнього середовища, до яких відносимо: культуру і комунікацію, команду психолого-педагогічного супроводу, батьків, інклюзивну компетентність педагогів, асистента учителя, асистента учня, курикулум едукативного процесу та універсальний дизайн.

Культура і комунікація у закладі освіти має передбачати домінування позитивної та творчої атмосфери; адекватного ставлення усіх суб'єктів освітнього процесу один до одного; сформовані в учнів навички взаємодії із людьми з різними нозологіями та комунікативними можливостями; розуміння призначення індивідуальних корекційно-реабілітаційних засобів; вживання толерантних та коректних термінів та понять.

Команда психолого-педагогічного супроводу передбачена нормативно-правовою базою України [2]. Саме від ефективності роботи цієї команди залежить результат: надання якісних освітніх дитині із особливими освітніми потребами. До складу цієї команди входять: представник керівництва закладу освіти, фахівці які потрібні дитині, вчителі що найбільше працюють із дитиною, шкільний психолог, батьки, класний керівник, асистент учителя і/або асистент учня. Вони повинні разом працювати над супроводом дитини та процесом розвитку, навчання, виховання і соціалізації.

Батьки (чи особи, які їх замінюють) є визначальними членами команди психолого-педагогічного супроводу. Вони не лише юридично відповідають за власну дитину, але й найкраще знають її особливості розвитку, сприйняття, взаємодії, перебігу захворювання тощо. Надаючи об'єктивну інформацію щодо дитини, вони, тим самим, забезпечують вибір оптимальних ресурсів, змісту, форм та методів навчання, визначають подальшу освітню та життєву траєкторію дитини.

Інклюзивна компетентність педагогів до сьогодення до кінця ще не обґрунтована, хоча перші наукові розвідки з цього питання вже є. Зокрема, Удич З.І. інклюзивною компетентністю педагога пропонує визначати як його здатність здійснювати психолого-педагогічну, корекційну і реабілітаційну готовність (світоглядно-теоретична підготовка) та здатність (сформованість мотивації і наявність практичного досвіду) здійснювати організацію інклюзивного середовища у класі, де навчаються учні з особливими потребами, що передбачає здійснення відповідного навчально-виховного процесу, взаємодію із усіма суб'єктами цього процесу [3, с. 416]. Також він повинен мати бажання розвиватись у цій сфері, щоб поліпшувати процес навчання.

Асистентський супровід також є однією із інновацій в освітній сфері, що пов'язана з інклюзивною освітою. Асистент – це помічник. У закладі освіти від недавня їх може бути два

типи: асистент учителя та асистент учня. Асистент учителя повинен допомагати вчителю у розробці індивідуальних програм, навчальних планів, роботі із учнями та інше. Асистент учня здійснює індивідуальну підтримку дитини зі складними чи комплексними порушеннями розвитку. В його обов'язки входить допомога дитині у самообслуговуванні, пересуванні, харчуванні, спілкуванні, проведення дозвілля та відпочинку, спостереження за станом здоров'я дитини та її безпекою [4].

Курикулум едукативного процесу є загальною концепцією навчання дітей з особливими освітніми потребами, що визначає знання, вміння, установки та методи їх формування. Курикулум має складатися з двох рівнів основного (базового) і спеціалізованого (варіативного). В основний курикулум входять предмети, які являються базовими і необхідні всім учням. Визначення «спеціалізованого курикулуму» охоплює всі аспекти курикулуму, які умовно можна назвати неосновними. Цей рівень має велике значення: він допомагає збагатити, поглибити основний курикулум, розширює його межі, надає різноманітність. Незалежно від особистості учня, в навчальному процесі повинні бути представлені обидва рівня курикулуму, лише об'єднавши їх можна навчати дітей повноцінно [5, с.108].

Універсальний дизайн відіграє не останню роль у процесі впровадження інклюзії, адже усі його принципи спрямовані на подолання бар'єрів та перешкод, з якими може зіштовхнутися людина з порушенням здоров'я у будь-якому віці при пересуванні, отриманні інформації, орієнтуванні, користуванні засобами чи отриманні послуг. Його головні критерії: зручність, безпека, інформативність та фізична доступність [6]. Важливе значення універсальний дизайн посідає в облаштуванні предметно-просторового освітнього середовища, яке складається із предметного та просторового аспектів. До першого належать: засоби і прилади навчання (сприяють організації навчального процесу); обладнання (забезпечує безперешкодне пересування простором і перебування у ньому); інформаційно-символічний (здійснює інформування, організовує простір, акцентує на філософії закладу); меблі (створюють комфортні умови для діяльності); результати творчої діяльності учнів (презентують досягнення учнів, спонукають їх до самовираження); індивідуальні предмети (формують уявлення про ставлення суб'єктів до навчально-виховного процесу); декор (спеціальні елементи естетичного оформлення, що створюють емоційний фон, акцентують на цінностях). До другого: адміністративно-методичний (створює умови для роботи менеджерів та педагогів освітнього закладу); навчальний (створює умови для організації навчальної діяльності учнів); комплекс забезпечення життєдіяльності (забезпечує комфортними умови для задоволення фізіологічних та інших потреб); рекреаційний (надає можливість емоційного, психофізичного відновлення та відпочинку, організованого дозвілля); корекційно-розвивальний (створює умови для реалізації індивідуальних програм розвитку, фізичної реабілітації та оздоровлення) [7, с. 89–90].

Для створення інклюзивного середовища, яке б задовольняло усіх учасників навчального процесу необхідні також певні ресурси. Умовно наявні ресурси розділяють чином чином:

1. Людські ресурси: *внутрішні*: педагогічний колектив (менеджер освітнього закладу, учителі (у т.ч. спеціальні педагоги, асистенти учителів), індивідуальні ресурси учнів, батьки учнів освітнього закладу); спеціальні фахівці (психолог, медичний персонал, логопед, фізичний реабілітолог, соціальний педагог, обслуговуючий персонал та ін.); *зовнішні*: державні органи (державні органи управління освітою, органи соціально захисту населення); вузькопрофільні фахівці (медики конкретної спеціалізації, соціальний працівник, фахівці центрів раннього втручання); громадські інституції (громадські організації, благодійні фонди, волонтери, ресурсні центри інклюзивної освіти, будинки підтримального проживання)

2. Електронні ресурси: *внутрішні*: методичні засоби (навчально-методичні комплекси дисциплін, методичні розробки, електронний документообіг); представницькі ресурси (сайт

освітнього закладу, персональні блоги учителів); *зовнішні*: відкриті освітні ресурси, навчальні платформи для педагогів.

3. Фізичні ресурси: *внутрішні*: а) предметно-просторова організація: архітектурна доступність школи (тактильна підлога, внутрішні пандуси, поручні, символічне та звукове інформування); функціональні приміщення (ресурсна кімната, кабінети окремих фахівців (психолога, логопеда, медперсоналу, спеціального педагога), кабінет реабілітації, басейн, тематичний музей, рекреаційні зони, душові кабінети, гардеробні, навчальні аудиторії); облаштування приміщень (парти, стільці, настінні дошки, вішалки, меблі для їдальні та лабораторій (фізики, хімії ін.), трибуни, стінки, книжкові шафи, дошки оголошень, індивідуальні бокси, м'які меблі для відпочинку); засоби і прилади навчання (об'єкти у натуральному вигляді або препаровані, діючі моделі, макети і муляжі, прилади і засоби для демонстрацій, графічні засоби, підручники і навчальні посібники, музичні інструменти); інформаційно-символічні засоби (графічні зображення, схеми розташування комплексів навчального закладу, карти приміщення, розклад уроків, дошка оголошень, декор, результати творчої діяльності учнів); б) технічні ресурси: засоби навчально-виховного процесу (тактильна та інтерактивна дошки, навчальні прилади, комп'ютери, програвачі, шкільне радіо, діаскоп, мікроскоп, кодоскоп та ін.); засоби корекційно-розвивальної роботи (тренажери, обладнання ресурсної кімнати); засоби пересування (ескалатор, траволатор, ліфт, індивідуальні візки); засоби обслуговування (прилади освітлювання та провітрювання, санітарна техніка); *зовнішні*: а) предметно-просторова організація: облаштування пришкольної ділянки (зовнішні пандуси, зручний заїзд, автостоянка, відпочинкові зони); безбар'єрне середовище населеного пункту (доступний громадський транспорт, об'єкти соціального значення); б) технічні ресурси: транспорт (шкільний автобус, додатковий транспорт для учнів та учителів з інвалідністю); індивідуальні компенсаторні засоби (інвалідні візки, протези, ортези, тростини опорні, ходунки опорні, окуляри та ін.) [8].

Отже, створення якісного інклюзивного освітнього середовища має такі складові як: культуру і комунікацію у закладі освіти, команду психолого-педагогічного супроводу, батьків, інклюзивну компетентність педагогів, асистентський супровід, курикулум едукативного процесу та універсальний дизайн. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у необхідності дослідження стану цих складових у закладах загальної середньої освіти та визначення шляхів удосконалення процесу створення та функціонування інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Удич З. І. Середовищний підхід у впровадженні інклюзивної освіти в середній загальноосвітній школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2017. № 3. С. 127–134.
2. Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 8 черв. 2018 р. № 609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 01.03.2021).
3. Удич З. І. Модель фахової підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного класу. *Освітній егоцентризм Георгія Філіпчука* : зб. наук. пр. / редкол.: Н. Ничкало (голова), та ін. Київ : Богданова А.М. 2016. С. 416–417.
4. Асистент вчителя та асистент дитини виконують різні функції та мають різні обов'язки – роз'яснення МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/asistent-vchitelya-ta-asistent-ditini-vikonuyut-rizni-funkciyi-ta-mayut-rizni-obovyazki-roz'yasnennya-mon> (дата звернення: 14.03.2021).

5. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.
6. Універсальний Дизайн: практичні поради для кожного. URL: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/universal-design-practical-tips.html (дата звернення: 07.03.2021).
7. Удич З. І. Формування предметно-просторового середовища інклюзивного освітнього середовища. *Особлива дитина: навчання і виховання* : науковий, навчальний, інформаційний журнал. Київ : Педагогічна преса, 2018. №1 (85). С. 85–96.
8. Удич З. І. Інклюзивне середовище загальноосвітнього закладу: ресурсний аспект. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: збірник наукових статей* : у 2-х частинах / за заг. ред. О. В. Засименко. Суми : ОП Цьома С.П., 2017. Ч.1. С. 88–92.

ПРОБЛЕМА КОМПЛЕКСНОГО СУПРОВОДУ СІМ'Ї ДИТИНИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Удич Зоряна Ігорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
керівник інклюзивно-ресурсного центру,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: u-z@ukr.net*

Зважаючи на різні категорії дітей з особливими освітніми потребами, об'єм та напрям супроводу у різних сім'ях будуть різними. Досі залишаються відкритими питання щодо супроводу сімей, де виховуються педагогічно занедбані чи обдаровані діти, які також можуть претендувати на залучення до інклюзивного навчання. Стан впровадження інклюзії у систему освіти свідчить про пріоритетність дітей із порушенням у психо-фізичному розвитку для надання послуг в інклюзивному освітньому середовищі закладів дошкільної та загальної середньої освіти.

Важливим стимулом у впровадженні інклюзії в освітню галузь є намір нормалізувати життєдіяльність сім'ї та забезпечити адекватний розвиток дитини з порушенням здоров'я. Доречно зауважити, що змістове наповнення концепції «нормалізації» в контексті розвитку дитини з особливими освітніми потребами відбулося ще у 70-х рр. ХХ ст. і відображене у працях директора Шведської Асоціації розумово відсталих людей Бенгтома Нір'є (Bengt Nirje). Він інтерпретував його як право людей з порушенням здоров'я на отримання освіти, роботи, а також гідних умов проживання, які наближені до нормальних [1].

Нормалізація життя не означає, що людина з порушеннями у розвитку стає «нормальною». Це поняття підкреслює, що життя людини стає нормальним, таким, як і в інших членів суспільства. Нормальний стан життя для будь-якої людини включає: 1) нормальний (звичайний) режим дня: робота, відпочинок і вільний час (можливість самому планувати свій день і змінювати режим дня за своїм бажанням, можливість жити в одному місці, а працювати в іншому); нормальний (звичайний) ритм тижня: такий самий, як і в інших членів суспільства з чергуванням робочих і вихідних днів; нормальний (звичайний) ритм року (свята і відпустка такі, як і в інших людей); нормальний розвиток життєвого циклу (дитинство, підлітковий вік, юність, зрілість і старість); нормальну повагу і право на самовизначення; нормальні (звичайні) для певної культури форми статевого життя; нормальні для певної країни економічні форми і права; нормальні для даного суспільства вимоги до навколишнього середовища і життєвих стандартів [2, с. 51].